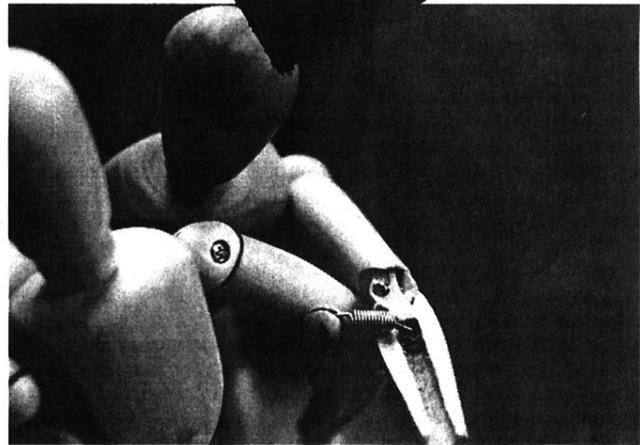

Кое е вашето литературно събитие на 2019 година?

ЛИТЕРАТУРНА АНКЕТА

ЕЛЕНА АЗМАНОВА-РУДАРСКА, литературен историк

Нобеловите награди, 20-годишнината на „Хари Потър“ и илюстрациите на Л. Зидаров доведоха до усещането за процесуалност и смяна на темите. Създадоха доминация на документалното, мистичното, провокацията, нашествието на популярното. Безспорен фаворит за 2019 ми е разказвачът Здр. Евтимова. Документалната основа на романите на Т. Димова („Поразените“), на Вл. Зарев („Поп Богомил“), на Л. Коен („Жените от кино „Роял“). Есеистично-мемоарното у Г. Константинов („Поезията като свидетел“) и М. Генова („От Пазарджик до Пазарджик“). Провокативното у В. Божинов („Белези“), Й. Ефтимов („Литература около нулата“), Д. Енев и Пл. Антов („Голямо червено слънце, самотни електрически светлини“). Мистичното в различни стойности експликаци на Д. Божилов („Задругата“), Г. Тенев („Балкански ритуал“), Д. Чучулаин („12 часа преди Коледа“). Скандалът около „превода“ на „Под игото“. Пореден опит нещо, което е повече класическо и по-малко популярно, да стане повече популярно и по-малко класическо. Класиката се „скри“ зад „преведения“ Вазов. За по-популярно.

ДОРОТЕЯ ТАБАКОВА, университетски преподавател и преводач

Моего събитие е новата „Медея“ – превод на Г. Гочев и П. Хайнрих. То е комплексно като при автентичния античен театър: литературно, театрално и социално. Новият прочит на внушава, че зад личния конфликт в трагедията стои проблемът за Другия, за Чужденеца, затова работата с деца от маргинализирани групи му придава допълнителна стойност. За мен като преводач на „Медея“ беше възнавучаващо да сравнявам своя текст с техния: подходите ни са сходни, модернизирани, комуникативни – един днешен Еврипид с вкусен и емоционален език, търсец своя читател и зрител не само сред постоянните посетители на библиотеките. Нашите Медеи си разговарят добре и помежду си, и с широката публика. Не е чудно, че се срещнахме – не като конкуренти, а като алтернативни гласове с различен тембър; в последното десетилетие тече обновяване на рецепцията на Античността, изразено в множество нови преводни текстове, както и в убеждението, че един текст се нуждае не от единичен превод, а от множествени преводи, влизащи в диалог.

ЕМИЛИЯН НИКОЛОВ, главен редактор на сайта „Литературен клуб“

Книгите „Почти всичко е наред“ на Виолета Кунева („Жанет-45“), „Последната вечеря“ на Пейчо Кънев (Издателство за поезия „Да“), „Празна зора“ на Екатерина Григорова („Small stations press“), „Приближение“ на Илко Димитров („Критика и хуманизъм“), „Прегърнати в мъглата“ на Цвета Софрониева (Изд. „Фо“), „Достатъчно дълго“ на Петър Чухов („Жанет-45“), „Балкански ритуал“ на Георги Тенев („Колибри“). Стихотворенията в поредицата „Стихотворение на седмицата“, иницирана от Жермен Дрогенброд и списанието му „Point Editions“, преведени на български от Иван Христов и публикувани в сайта „Кръстопът“.

ДАРИЯ КАРАПЕТКОВА, университетски преподавател и преводач

В полето на преводната литература – появата на първа книга от А. Б. Йехошуа (Йошуа) на български език – „Жената от Йерусалим“ (изд. „Колибри“), както и гостуването на самия него по повод кино-литературния фестивал „Синелибри“. Интересен е заради академичното майсторство в писането си, но и заради фината и ерудирана балансираност на обществените си позиции. В българската хуманитаристика – книгата на Амелия Личева „Световен ли е Нобел?“ (изд. „Колибри“). Експертна, актуална и ангажираща, тази книга е предназначена за публика с погледност от проникателен поглед към движещите сили на днешния и утрешния литературен свят. Заради начина, по който изпълнява своето намерение, „Световен ли е Нобел?“ е достойна да заяви място за България на картата на съвременната хуманитаристика от международна величина.

ЕВДОКИЯ БОРИСОВА, литературен теоретик

2019-а е годината, в която преоткривам славянски автори – руски и рускоезични, хърватски и сръбски. За пореден път това са нобелистите Иво Андрич и Светлана Алексиевич (романът ѝ „Чернобилска молитва“ като реплика към нашумелия филм). Но и автори, които в годините упорито са ми се „изплъзвали“, като Дубравка Угрешич и Дина Рубина. Романът „По слънчевата страна на улицата“ на Рубина ме остави без дъх и ме накара да мисля за Русия и миналото в друг емоционален и интерпретативен ключ. Едно емпатично припознаване в стилове, теми, образи и истории. Размечтах се за нови преводи и за преиздаването ѝ. Като става дума за нови преводи, дългоочакван факт е новият великолепен превод на Ася Туханова-Иванович и Светлозар Изгов на „Унесът и страданието на Тома Галус“ (Изток-Запад, 2019), обединил двата автобиографични романа на Иво Андрич: „Ех ponto“ и „На слънчевата страна“. И въпреки че описват тъмнокилийни затворнически съдби, темата за изгнаничеството и приключенията на духа странно се пресрещат в онези

слънчевост на славянския дух от разни географски и етнически посоки. Като тръгнем от Западните Балкани и Агриятика, през Москва, та чак до Ташкент. Еврейката-рускиня-узбечка Дина Рубина, украинката Светлана Алексиевич, хърватката Дубравка Угрешич и босненецът-сърбин, европеец-космополит Иво Андрич. Романът „Лисица“ („Колибри“) на Дубравка Угрешич обаче е истински новото мое сюжетно (и теоретично) литературно приключение за тази година. В 331 страници и в почти толкова разказани или загатнати истории притичва, шмузва се или се втрещва в очите ни мъдрата, проникателна заострена музика на бездесния Разказ. Подвластни са Му (са И, понеже лисицата при лужните славяни е от женски род!) писатели (Борис Пилняк и Джуничиро Танидзаки), литературни агенти (Вдовицата на Левин), пътешественици-разказвачи на истории от детството и голямата история. Историите за Помпей, Неапол и Москва; японските сюжети за Тагаки и Наоми, парадоксът Пилняк; ОБЕРИУ-тите, Булгаков и руският авангард; Америка и войната в Югославия. Фикционален и публицистичен разказ, пропит със самоирония, лиричност и сарказъм, това е „Лисица“. Не можеш да я разкажеш. Един обещаващо всеяден роман, напомнящ провокациите на Кундера, в който има и митологични любови, и публицистична сатира; философски есета и интелектуалски фейлетони; репортажни разкази за обезвреждане на пехотни мини и престъпленията на „отрядите на смъртта“; романтични далекоизточни сюжети и предписания по творческо писане. Ще се окаже така, че от възлещените на лукавството и предателството, лисицата ще се превърне в емблема на словесното творчество. Писателят, бе казал навремето Орхан Памук, е зодия „Близнаци“, заради двойствената си идентичност и уменията си да посязва. Тотемът му е Лисица. А другото лице на това животно е проникновеността и доверието. Дубравка, опитомена от Екзюпери.

ЙОРДАНКА БЕЛЕВА, писател

За мен литературното събитие на 2019 г. е само едно: наградата „Ангелус“ на Георги Господинов. Антисъбития: спирането на в. „К“; на Азиз Таш му откраднаха стихотворения. Моите книги: „Чудовището“ на Владимир Зарев, „101 посвещения“ на Николай Бойков, „Тежест“ на Васил Балева, „Седмият жест II“ на Цветанка Еленкова, „Поздрав от сунята палатка“ на Петя Кокудева и „Животните“ на Мария Донева. Преводните „За да живеея“ на Йонни Парк, „Двоен прозорец“ на Халдоура Торосен, всичко, което излезе от поредицата „Отвъд“ на издателство „Жанет-45“. Искам да отбележа и блестящия дебют на преводачката Лиляна Мързликар с романа „Югославия, моя страна“.

ВЕНЦИСЛАВ БОЖИНОВ, литературовец

Думата „събитие“ предполага еднократност, а литературното събитие, което ще посоча, е процес, свързан с книгата „Физика на тъгата“ на Георги Господинов. Съзнателно говоря за „книга“, тъй като мое убеждение е, че „Физика на тъгата“ не е роман. С това си мнение не я подценявам, напротив – мисля, че в българската литературна традиция Книгите, които не се поддават на жанровите определения на европейската литературна норма, стоят над останалите. Говоря за процес и повод за това ми дават две събития от 2019 г., които са свързани с книгата на Г. Господинов – наградата „Ангелус“ и филмирането ѝ. Сами по себе си тези събития са изключителни, но за мен са важни и по друга причина – те са категоричен аргумент за това, че „Физика на тъгата“ преодолява риска да бъде еднократно, случило се и затихнало явление в българския литературен процес. И нещо, което е особено важно – тази книга доминиращо стои в полето на този процес, без да бъде „хитро“ закрепена за някакво значимо събитие от историята на българите.

НИКОЛАЙ АРЕТОВ, литературен историк и критик

Тази година четох главно мемоари, издадени отдавна, както и някои архиви. Не съжалявам, струва си. Събитие за мен бе последният том от една много сериозна поредица – „Преплетените истории на Балканите. Том 4, Понятия, подходи и (само)репрезентации“, съставители Румен Даскалов, Диана Мишкова, Чавдар Маринов, Александър Везенков (НБУ). Отнасям се повече от скептично към литературните награди, но двете от тях ме насочиха към интересни сравнително нови автори, които познавах съвсем бегло – Иван Ланджев, „Ти, непрестанна новина“ („Жанет 45“, наградата Вл. Башев) и Белослава Димитрова „Месо и птици“ (Издателство за поезия ДА, наградата „Николай Кънчев“). Към тях се добавя и най-актуалната – Яна Букова „Записки на жената призрак“ („Жанет 45“, наградата „Иван Николов“). А за да не изглежда съвсем безкритично към доста еднообразните журита, да спомена, за една от подгласничките се появи и подозрение за плагиатство. Освобождавам се от другите четива и с нетърпение посягам към „Чекмо“ („Сисела“) на Момчил Николов, когото ценя високо.

АНТОАНЕТА АЛИПИЕВА, литературен критик

Всеки е ограничен от собственото си четене. То е въпрос на избор, случайност и време. И понеже анкетата традиционно преминава като изброявания, без да

се открие едно-единствено събитие, ще спазя този навик. Книгите, които са ме зарадвали или размислили, са: Йордан Ефтимов и неговите събрани неща в „Литература около нулата“. Жив образ на отминало време, част от литературните езици, с които се осмисляше литературата ни, почувствала битието си без наказания. Иван-Цаневото съставителство на Александър Геров „Само трайните неща. Избрано“. Трите тома на Пламен Доинов, в които той се представя като поет и критик. „Анималистиката на Емил Станев“ от Пламен Антов. Първият том от избраните съчинения на Михаил Неделчев „Как работи литературната история?“, с чиято концепция за историята не съм съгласна. Но това пък е повод за разговори, убеждения и страсти.

Относно преводите ще посоча превода на Бисера Дакова на Фридерике Майрбокер „Само жестоко сега“. Считам за събитие появата на Александър Пушкин „Драматургия. Театрална естетика“. Съставителство, предговор, коментарен апарат и превод от руски – дело на Людмил Димитров. Отново превод на Людмил Димитров – на словенския поет Изток Осойник „Не чети Делюз на закуска. Избрани стихотворения“.

АНТОНИЯ ВЕЛКОВА-ГАЙДАРЖИЕВА, литературен историк и критик

В средата на декември забравям да отбележа това, което ме впечатлява вече повече от десетилетие в последните дни на годината, когато получавам – Яворовия календар. Ново явление в съвременната българска календаристика, издание на Фондация „Яворов“, Чирпан, а идеиният проект е на проф. Д. Михайлов. Страниците не само съчат дните, месеците и празниците на годината, а въвличат в поетическото и биографическото битие на големия поет. 12-листова „Яворова енциклопедия“. Литературната история като календар. Календарът като творческо-биографичен очерк. Увлекателен и проникновен „учебник“ по яворовознание. Александър Геров. „Само трайните неща. Избрано“. Съставител Иван Цанев. Това не е обикновена книга от поредицата „Поет за поета“. Тя е не само съставена, а е архитектурно-концептуално сътворена от един от най-значимите съвременни класици Иван Цанев за един от най-големите поети на българския XX век. Книга, която ни пренася в метафизическите приключения от „класната ни стая с чуден дъх на подово масло“ до „самия ръб на своя гроб“, за да ни потопи в светлата бездна на „голямата тишина“. Светлозар Изгов. „Съвременници. Том 1. Поети“. Най-проницателният литературен критик и безпогрешен естетически ценител от последния половин век е създал канона на съвременната нему, но всъщност на българската поетическа класика. Евелина Белчева. „Златорожката тайна. Владимир Василев в театъра на живота си“. Книга, която се откроява не само с документалната и контекстуална пълнота, а с изследователска емпатия спрямо един от класиците на българската литературнокритическа проза. Изследване, което, основавайки се на фактите от архива, но и на скрупулозни проучвания на животворческия път на крупната културна фигура, конструира нейния жив, топло-човешки портрет. Изпълнена с множество литературни, битово-всекидневни, семейно-интимни сюжети, книгата е урок по изследователска и архивистка етика. Съкровено-драматичен, психо-биографичен, документално-критически роман за един от стожерите на националния духовен живот. Михаил Неделчев. „Как работи литературната история?“. Неслучайно М. Неделчев е сред апологетите на литературоведската дисциплина литературна история. Първият том от неговата „трилогия“ е идеино-генеративен и провокативен опит литературната история да се мисли отвъд утвърдените литературоведски жанр на литературната история като голям процесуален, но и ценностно-иерархизиращ разказ за художествените явления. М. Неделчев е безспорният майстор на конструирането на литературноисторически сюжети, които са канавата на литературната история и които я правят жива, интригуваща, вдъхновяваща. Но да не забравяме съществуващата у нас жанров образец на модерната литературна история от по-ново време, без който не можем.

Кое е вашето литературно събитие на 2019 година?

от стр. 9

Трипомникът, центриран около едно от най-знаковите присъствия в съвременното литературно поле Пламен Дойнов със собствен, солов глас в българското модерно литературознание: „Критика и есеистика. Избрано“, „Поезия. Събрано и избрано“ и „Четири гласа за поета и критика Пламен Дойнов“. Трите книги през различни пречупвания на въелта на литературната рампа осветляват сложната, многоролевата, но и единна фигура на респектиращия учен и въздействащия концептуален поет с приносно значение за българската хуманитаристика през последните три десетилетия. Ив. Станков, „Имена под снега. А7“ – третият сборник с разкази на автора, въвличащ ни в духовно пътешествие през метафизиката на Дунавските вълн(у)ения. Иво Андрич, „Унесът и страданието на Тома Галус“. Превод от сръбски Светлозар Изгов, Ася Тихинова-Иванович. Прекрасен превод на конструиран от Изгов ненаписан морски роман на Андрич, израз на светлите трансцендентални копнежки на писателя и на реконструиран от сръбската изследвачка роман за страданията на автобиографичния двойник на Андрич Тома Галус. Отново на акад. Иван Радев дължим основополагащите за националната културна памет жестове на ритуализацията на литературноисторическия труд – великопленно Юбилейно издание по повод 220 години от рождението на г-р Петър Берон и 195 години от написването на „Рибния буквар“. А също превръщането в публично достояние на ръкописите от манастирите „Хилендар“ и „Зограф“ в „Среща с архивите на Атон“.

МИХАИЛ НЕДЕЛЧЕВ, литературовед

Книга на годината: романът „Поразените“ на Теодора Димова. И още един поразяващ роман: „Чудовището“ на Владимир Зарев. Събития: комплексното юбилейно представяне на Пламен Дойнов с трипомник поезия и литературна критика; щастливото явяване на огромния том с мемоарите на стария писател Георги Томалевски „Чуто, видяно и преживяно“ – тридесет години след смъртта му. И още две респектиращи комплексни литературорски изяви и в литературознанието, и в словесното художество: на Пламен Антов с монографията „Анималистиката на Емилиан Станев“ и със сборника разкази „Голямото червено слънце, самотни електрически светлини“ и на Йордан Ефтимов – след толкова силната му миналогодишна стихосбирка, сборникът със „сбъднати и несбъднати проективни анализи и ангажирани прозноси“, назван предизвикателно „Литература около нулата“. И още една значима професорска художествена изява: „Имена под снега“ на Иван Станков. Три основателно присъдени награди за поезия: „Месо и птици“ на Белослава Димитрова (награда „Николай Кънчев“), „Записки на жената призрак“ на Яна Букова („Иван Николов“), „Уважаеми пътници“ на Кристина Димитрова („Иван Пейчев“). Жанрв експеримент: „Достатъчно дълго. (Кратки и други разкази, пиеска и разказеса)“ на Петър Чухов. Нагиза се нова вълна на поезия с морска тема – най-представителен израз: сбирката „И замира на море“ на Георги Борисов (добавян и прекрасното му ново стихотворение „Морето мирише на всеки от нас“). Превод на абсолютна класика: „Медая“ на Еврипид в интерпретацията на Петя Хайнрих и Георги Гочев (отличен с Голямата награда за хуманитаристика на НБУ на името на проф. Богдан Богданов, отличен съвместно с представлението на Снежина Петрова). Силно хуманитарно послание излъчват и две книги с политико-историческа проблематика: „Един много добър човек. Константин Стоилов и политическата добродетел“ на проф. Васелин Методиев и „Подлишко-исторически полемии. Европа, Русия, България, съвременността“ на проф. Калин Янакиев. И разбира се, отбелязваме с радост и с присъствие завършването на издаването на трипомниките съчинения на отишлия си през изминалата година наш учител проф. Никола Георгиев.

ФЕДЯ ФИЛКОВА, поет

Ето няколко от прочетените и запомнени от мен книги на 2019 година: Александър Геров, „Само трайните неща“, съставител Иван Панев, и Иван Радоев, „Приготви се да нямаш“, съставител Александър Шурбанов – двете първи книги от чудесната поредица „Поет за поета“ под редакцията на Даря Хараланова в издателство „Аквариус“. Пламен Дойнов, „Поезия. Събрано и избрано“, „Критика и есеистика. Избрано“ и „Четири гласа за поета и критика Пламен Дойнов“ на Нов български университет и НЕСАРТ. Белослава Димитрова и нейната поезия в „Месо и птици“, Издателство за поезия ДА – носителка на Наградата за нова българска поезия „Николай Кънчев“ 2019. Новите поетични книги на Цветанка Еленкова, Николай Бойков, Марин Бодаков, Александър Байтошев, Надежда Тричкова, Валери Вергилов. Митко Новков и неговата жанрово неопределима, но завладяваща книга „Изядената ябълка“, издателство „Жанет 45“. Романите на Владимир Зарев „Чудовището“, ИК „Хермес“, на Теодора Димова „Поразените“, „Сиела Норма АД“ и на Камелия Кучер „Нош“, ИК „Хермес“. Амелия Личева и нейното литературоведско изследване „Световен ли е Нобел?“, ИК „Колибри“. Йордан Ефтимов и страниците, посветени на българската литература през 90-те години на миналия век в книгата му „Литература около нулата“, изд. „Просвета-София“. От преводната литература ще спомена само полския поет Тадеуш Домбровский и неговата книга „Тишината след мен“ в превод

на Вера Деянова, изд. „Ерго“, както и новото издание на „Безуни“ в превод на Силвия Борисова на Олга Токарчук, Нобеловата носителка за 2019 година, ICU, и „В памет на паметта“ на Мария Степанова в превод на Здравка Петрова, издателство „Жанет 45“. И понеже споменах за награди – престижната международна награда „Ангелус“ за Георги Господинов. Наскоро в една литературна дискусия по повод книгата на Теодора Димова „Поразените“ проф. Михаил Неделчев зададе един изключително важен не само за литературата, но и изобщо за изкуството въпрос: докъде и как творецът стига и какви „художествени“ граници прекрачва и има право да прекрачи при отразяване на злото в света? Мисля си, че най-добрият отговор на този въпрос. И в това е магията на литературата – отнема от злото в човека и го оставя за паметта на човечеството върху страниците на книгите.

КАТРИН САРИЕВА, галерист, галерия „Сариев“, Пловдив

Яна Букова, „Записки на жената призрак“, ИК „Жанет-45“. Мое лично събитие, каквито събития са били всички книги – поезия и проза, на нахвърлящата нивото на съвременната българска литература Яна Букова. Дубравка Угрешич, „Лисица“, ИК „Колибри“, превод Русанка Ляпова; Мария Степанова, „В памет на паметта“, ИК „Жанет-45“, превод Здравка Петрова; Мишел Уелбек „Серотонин“, „Факел Експрес“, превод Александра Велева.

ЯВОР ГЪРДЕВ, режисьор

Моят фаворит: М. Уелбек „Серотонин“.

ЧАВДАР ЦЕНОВ, писател

Сборникът с разкази „Потъване в мъртво море“ на Антония Апостолова. Стихосбирките „Книга на разкаянията и утешенията“ на Цочо Бояджиев и „Уважаеми пътници“ на Кристина Димитрова.

ВЕСЕЛА ЛЯХОВА, писател

С уговорката, че не съм прочела всички книги през 2019, написани от български писатели, бих отличила романа „Чудовището“ от Вл. Зарев. Това е поредната му творба, в която се разкрива днешният наш живот със социалните си грами и с човешките си несъвършенства. Разказът е увлекателен, писателят умее да изгражда убедителни, психологически пълни образи и да води фабулата естествено. Зарев има писателско чувство към съвременността, познава я, усеща съвременника си, разбира всяка негова суета или недоволство, а в този роман е добавил и доза смирение. Мисля, че приятното чувство, което оставя у читателя романът, е една от външните изяви на белетристичното умение на създателя му.

Бих искала да отбележа и сборника с разкази на П. Ранчев „Тази вечер нищо не е случайно“. Творбите му са истински, с чувствителност към действителността и още един път доказват, че стойностно е онова художествено произведение, което се занимава с болките на човека до нас, а не със собствените размисли на автора си.

ЕМИЛ БАСАТ, литературен критик

Цочо Бояджиев – „Книга на разкаянията и утешенията“, „Жанет 45“
Цочо Бояджиев – „Историко-философски изследвания“ том II, Средновековие, част I, „Изток-Запад“
Никола Георгиев – Избрано, том III – „Литературоведският Вавилон“, „Изток-Запад“
Фазил Искандер – „Старата къща под кипариса“, превод Иван Тотоманов, „Лабиринт“
Нарине Абгарян – „Манюня пише фантвистичен роман“, превод Емилиа Масларова, „Лабиринт“
Мария Степанова – „Памет за паметта“, превод Здравка Петрова, „Жанет 45“
Владислав Шпилман – „Пианистът“, превод Маргрета Григорова и Пенка Ангелова, издателство „Елиас Канети“, Русе
Митко Новков – „Изядената ябълка“, „Жанет 45“
Хюсеин Мевсин „Земя пределна“, „Жанет 45“
г-р Хабиболлах Аятоллахи – „Книга за Иран. История на изкуството“, „Гутенберг“
В личен план: Емил Басат „Преводът – лица и маски“, книга трета, „Парадигма“

МИТКО НОВКОВ, културен наблюдател

Тези (стихове, романи, разкази, дебюти) ще останат: „ДА“ – Маршанна Георгиева „Изход“, Белослава Димитрова „Месо и птици“; „Жанет 45“ – Цочо Бояджиев „Книга на разкаянията и утешенията“, Яна Букова „Записки на жената призрак“; Теодора Димова „Поразените“ („Сиела“), Елена Алексиева „Свети Вълк“ („Факел Експрес“), Владимир Зарев „Чудовището“ („Хермес“); „Жанет 45“ – Константин Петров, „Ловци на пеперуди“, Петя Кокудева, „Поздрав от синята палатка“, Антония Апостолова, „Потъване в мъртво море“; Ангел Иванов „Техническа проверка“ („Скалино“), Виолета Стайкова „Лъното на Рая“ („Екрие“), Деметра Дулева „Странстващият албатрос“ („Хермес“).

МАРИН БОДАКОВ, журналист

Моето литературно събитие на 2019 г. е смъртта – на Никола Георгиев, на Владимир Трендафилов, на Николай Атанасов.

ВАЛЕРИ ВАЛЕРИЕВ, поет

Посочвам книгите на български поети, с които ще запомня 2019 година:
– стихосбирката „Тежест“ на Васил Балев (изд. „Жанет 45“)
– стихосбирката „Зибелински хроники“ на Манол Глишев (изд. „Ерго“)
– стихосбирките от поредицата „Поет за поета“ на изд. „Аквариус“
Отбелязвам още „Чучело“ на Александър Байтошев и „Ти, непрестанна новина“ на Иван Ланджев, издадени от „Жанет 45“ в самия край на 2018 година.

ЙОАННА НЕЙКОВА, докторант по литературна теория

Литературното събитие на 2019 под формата на книги има две проявления: 1) Преиздаването на „История на сексуалността“ на Мишел Фуко; 2) Дебютната стихосбирка на Мартин К. Илиев „В печалния хан на дните“.

НИКОЛАЙ ТОДОРОВ, преводач

Трудно ми е да бъда безпристрастен... През декември 2018 г. се представи най-изтъкнатата и най-награждаваната латиноамериканска писателка Елена Понятовска. Също така за първи път бе издадена художествената проза на Валтер Бенямин. Тези книги обаче изглеждат не биха могли да се радват на особено широка публика в България, където представата за Латинска Америка е свързана главно с Борхес, Маркес, Ескивел и Алиенде. А дори за почитателите на немската литература Бенямин навярно звучи старомодно и биха посегнали по-скоро на чудесни лирични открития като „От ден по-ясна“ на Мирко Боне. Сред произведенията на български автори почти нищо не се открои като „невиждано“ през 2019 г. Разговарях със свои познати, но повечето посочиха „Живот в скалите“ на Мария Лалева – също от последните месеци на 2018 г. Като че ли за 2019 г. единственият по-сериозен труд остава двуезичният сборник с избрани стихотворения на Паул Целан, излязъл на 9 декември 2019.

ЕМИЛ АНДРЕЕВ, писател

За мен литературното събитие на 2019 г. не е една книга, а няколко. Ще започна с поезията: „Ексхумация на слънцето“ от Юрий Лучев и „Троянски поети“ на Владимир Сабоурин. От белетристиката: „Чудовището“ на Владимир Зарев, „Изядената ябълка“ от Митко Новков и „Имена под снега – А7“ на Иван Станков. История и публицистика: „Славянската православна цивилизация“, т. 5, от Анчо Калоянов и „Позубената България“ на Вили Лилков и Христо Христов. От преводната литература: „Татуировчикът на Аушвиц“ от Хедър Морис. Всички книги за мен са изключителни със своя език, новаторство и сериозен принос в своите области.

ИННА ПЕЛЕВА, литературен историк и критик

През 2019-а ме впечатлиха:
„Поразените“ (Т. Димова) и „Компарсите“ (Д. Шумналиев) – дори комунизъмът да е най-прекрасен според всички учебници по история, пак няма страшно: литературата ще си свърши работата;
„Балкански ритуал“ (Г. Тенев) – респектираща конструкция; пробив в жанрови територии, в които до момента сме без успехи; дяволадно-булгаковското в изображението на местното настояще си е находка;
„Чекмо“ (М. Николов) – виртуозен сказ; панорама на късния соц и на постсоц епохата;
„Изнасилени от чудеса“ (Р. Парушев) – нищо лошо, ако писането е политически ангажирано; между Уелбек и Тарантино има място и за български гуми;
„Лора, Яворов и аз“ (Д. Конова/П. Величкова) и „Златорожката тайна...“ (Е. Белчева) – все така е полезно Архивът да бъде опубличностен и търкуван;
„13 преображения“ (Б. Папазов) – тези грамадурчи портрети на А. Константинов, Д. Дебелянов, И. Бешков са и вид предизвикателство към общността авторорефлексия.
За останалото – друг път;
щастлива 2020 година!

ИВАН СУХИВАНОВ, поет

Литературното събитие на 2019 г. според мен е книгата на Йордан Ефтимов „Литература около нулата“. В книгата се дискутира сложната обвързаност между литература, меди, пазар, обществени отношения и пр. Книгата осветява и механиката на литературните конкурси, статистиките за „най-продавани книги“, поколенческите митологии и др. Събитие е според мен книжната версия на сп. „Печат некогаши“ на Олга Николова. Бих отбелязал и книгата с продължението на историите за Управителя от Митко Новков, както и „Всички на носа на гемията“ от Деян Енев, „101 посвещения“ от Николай Бойков. Обнадеждаващо събитие ми се струва и присъждането на национална награда „Иван Пейчев“ на Кристина Димитрова – с което шуменското жури затвърди устойчивия модел на честно процедиране със стихосбирките. Бих отбелязал и носталгичното турне на Ани Илков, Борис Роканов, Владимир Левчев под наслов „Тридесет години по-късно“, Международната научна конференция „Литературната периферия: памет и употреби“, провела се в СУ.

ПЛАМЕН АНТОВ, поет и литературен критик

В поезията бих отделил две крайно неприличащи си във всяко отношение, но посвоему ярки книги. Едната е „Отворени възможности“ на Цвета Делчева („Ерго“) – концептуално цялостна, хомогенна книга, въпреки пределно широкия си обхват на лична антология; лека

10

и едновременно мощна, всмукваща поезия. Другата е тълкувателна книжка с хайбуни на Людмила Балабанова „Слънчозледова нива“ („Жанет 45“) – фина поезия от най-висша класа: трептене на върха на излата.

В белетристиката – някак странно, озадачаващо и за самия себе си бях привлечен от новия роман на Вл. Зарев „Чудовището“ („Хермес“): един много близък полед върху старостта, който, така да се каже, успява да се домогне до целия екзистенциален обем на темата.

Но ако говорим за събитие в най-прекия смисъл на понятието – за мен това е публикуването на дневника на Дора Конова със специалната заслуга на Петър Величков („Библиотека България“) – безценен документ, въпреки всички обвинения, които имплицитно се съдържат тук (нездрав интерес към сензационното и т.н.). Същото може да се каже и за архивисткото изследване на Евелина Белчева „Златорожка тайна“ („Гутенберг“). Но когато иде реч за фигури като Яворов и Вл. Василев, всичко е важно. Такива документи трябва да се издават и коментират, те са част от големия митотекст на българската литература. (Прибавяме тук и преизданието на романа на Евг. Димитрова „Зара“: изд. „Кубеа“, със специалната заслуга на Милена Кирова.)

И с това естествено минавам към последния жанр в класацията си. – Някак не особено оригинално е да „похваляш“ фигури-институция като Михаил Негелчев; но появата на първия том от неговия късен трипомник (НБУ) си е събитие отвсякъде. В общ сюжет са сплетени разностранни, писани по различен повод и публикувани на разни места текстове (познати и много ефективен начин, по който М. Негелчев оцелостява заниманията си с литература). И нещо много симпатично: в центъра на тази нашироко раздупляща се мрежа от контексти неизменно стои авторът: теорията някак стопляща се слива с мемоарното свидетелство, с гледането „отвътре“ на събитията, литературата, времето, „епохата“... Нещо подобно може да се каже и за друга сборна, фрагментарна, контекстуално разтворена и същевременно цялостна книга – „Литература около нулата“ на Й. Ефтимов („Просвета“): важна стъпка в историзирането на най-новата, все още „жива“ българска литература.

НИКОЛАЙ БОЙКОВ, поет и преводач

1. *Троянски поети*, превод Владимир Сабоурин, 2019, съдържа преводи на Архилох, Хорхе Манрике, Хьолдерлин, Рилке, Блок, Хуго Бал, Хлебников, Удобр, Паунд, Брехт, Алвару д'Ампуш, Кириш, Бродски, Бахман, Никанор Пара, Плат, Пас, Алла Горбунова, Хайнер Мюлер, Ернесто Карденал, Пуси Райт, Роберт Боляно, Мария Вирхов, Вирхалио Пиньера. Дизайн Венцислав Арнаутов, коректор Иван Маринов, предпечат Мария Фенерска. Превод от английски, испански, немски, португалски, руски, 672 с., книгата не е предначинена за търговско разпространение.

2. *Ангели и сняг над Монреал*, Мира Душкова, „Жанет 45“, Пловдив, 2018, редактор Надежда Радулова, художник Христо Гочев, коректор Станислава Станоева, 58 с.

3. *Моят едитов комплект и други разкази*, Франк О' Конър, преведе от английски Изгила Василева, редактор Гергана Димитрова, художник на корицата Дамян Дамьянов, коректор Мери Великова. 640 с.

4. *Поезията като бунтовно изкуство*, Лорънс Ферлинети, преведе от английски Манол Пейчев, „Жанет 45“, 2019, редактор Александър Шурбанов, художник Лоба Халева, коректор София Несторова, 128 с.

ДИМИТЪР КАМБУРОВ, литературовед

Предельно частно и предельно честно: излизането на български на сборника с разкази „Литературен обяд и други истории“ на Ейлиш ни Гуивна, от топ пет на ирландската литература днес.

Също толкова частно и честно: завършването и предаването за печат в издателство Bloomsbury на книгата с есега „Bulgarian Literature as World Literature“, на която подарихме има-няма две години от животите си двамата с несравнимата Михаела Харпър и за която нашите приятели и колеги въкъди и навън спретнаха дотам неправдоподобно пълнати текстове, че след като преподадохме, часове наред не можех да заспя от едно неприсъщо ми чувство на осъщественост.

Също много частно: наградата и насладата всяка събота сутрин между осем и девет във влака от Донабейт до Дъблин да чета преди часовете си учебника за 10 клас на издателство „Просвета“ в частта, написана от Инна Пелеба: уви, мушморците, на които преподавам, така и никога няма да отлепят какви късметлии са заедно се е намерила велика жена да седне да им напише шедьовър за учебник по българска литература.

И последно, пак лично: преоткриването на сборника *И всичко стана луна* от Георги Господинов, предоставящ неоспорими доказателства, че световният писател действително е способен да оплата и други истории, небиографични, които се кефим да четем и превеждаме двамата с Ейлиш ни Гуивна в часовете по български за напреднали и аз да се чудя как да обяснявам какво означава *Тоеши нелепо гола след влечугите във формалин, препарирания бухал, двата оцъкнени черепа и строгия бюст на Дарвин, който в този момент беше готов да се отрече от всякакъв земен произход на видовете, защото това тяло наистина беше божествено.*

ПЛАМЕН ШУЛИКОВ, литературен историк

Освен че е литературно, *литературното събитие* би следвало да е и събитие, тоест да бъде такава мисловна граница, пресичането през която да изменя представите ни за конструираната чрез разкази история за света (така мисли събитието-сложетен ход Ю. Лотман). Съвсем в страни от дефинитивната патетика, която обаче ни най-малко не оцветява нито значимостта на подбраните от мен събития, нито тяхната нережисирана монолитност, бих представил кратка поредица от уж несвързани на пръв поглед помежду си литературни факти (като факт пък мисли събитието А. Багун). Настоящият

микроетюд има за свой предмет литературната критика, а както припомня една скорошна статия на Светлозар Изгов („Смъртта на критика като край на литературата“// Сега, 24.08.2019) – и пряко зависещото от нея качество на самата литература. Това е *първият* текст от поредицата. *Вторият* е току-що излязлата критическа книга на Йордан Ефтимов „Литература около нулата“ (София: Просвета, 2019). Събраните там негови обзори на литературни години (1996 – 2009) блестящо реабилитират смисъла на често неблагоприятната оперативнокритическа „хамалозия“ (Й. Ефтимов), вършена навремето от Алберт Гечев и Божан Ангелов. Подзаглавието на „Литература около нулата“ – „Сбъднати и несбъднати проективни анализи и ангажирани прогнози“ – странно напомня заглавието на последната лирическа книга на Й. Ефтимов „Доказани теории, окончателни експерименти“ (София – Лондон: Смол стейшън прес, 2018). Това пък е *третият* текст, който привлече тогава и моето критическо внимание (П. Шуликов. Лирически роман за възпитание на зрението// АВ, бр. 16 от 25.04-1.05.2018 г.). Тази рецензия оставям извън поредицата, но я споменавам като свидетелски аргумент, потвърждаващ неизбежното ми пристрастие към *четвъртия* текст, който всъщност не е съвсем текст, ако към него приложим дефинитивните критерии на линейната граматика. Става дума за осмия национален конкурс за лирика „Иван Пейчев“ (2019 г.) като своего рода „текстова“ експликация на критическото мислене, поне що се отнася до протокола, съхранил за вечни времена „окончателния експеримент“ на журито. Та именно на този конкурс, от чието предходно издание все още имам остатъчен лош вкус, лирическата книга на Й. Ефтимов получи престижното... второ място. Пишещият тези редове пък изобщо остана без място. Имам предвид – в състава на журито, сред което, простете нескромността, само той е написал книга за Иван Пейчев. Но това не е драма. Както се досещате, в противен случай резултатът може би щеше да е друг. Това вече със сигурност би било драма. В пълно съгласие със Светлозар Изгов бих назвал *петия* текст-събитие на 2019 г. „Смъртта на критика“. Липсата на Никола Георгиев някак странно буквалзира метафориката на това хипотетично заглавие. Твърде рано е и ми се струва, че все още се оглеждаме безпомощно, когато изпадне в ценностно колебание, когато потърсим честен отзив за свои драканици (така иронично той наричаше и собствените си съчинения) или пък когато в състояние на недостойна слабост или безпътница имаме нужда от топло поощрение. Съдя само по себе си. Нали такава всъщност е мисията на самата критика – да те удържа в пътя, пък ако струваш, и да те извежда в по-високи мисловни орбити? Ще ми се да сме запомнили това (вече имам предвид всички), когато за n-ти път се сблъскаме с народната „мъдрост“, че от развалено вино ставало оцет, от развалена жена – медийската сестра, от калпав художник – фотограф, пък от неосъществения писател – литературен критик. Последно засега свидетелство какъв писател само беше критикът Никола Георгиев е третият му том „Избрано“ (Литературоведският Вавилон. Междутекстови анализи. Диалози и мълчания. – София: Изток-Запад, 2019). Това е *шестият* текст.

КРИСТИН ДИМИТРОВА, писател

Както винаги, не знам какво да правя със силни книги като „Ти, непрестанна новина“ от Иван Ланджев и „Прегърнати от мъглата“ от Цвета Софрониева, излезли през 2018, но прочетени от мен едва сега.

За 2019 поезията за мен беше: „Седмият жест II“ от Цветанка Еленкова заради самовъзбужденото търсене на истината, „Месо и птици“ от Белослава Димитрова заради еклектичния ужас от студенината помежду ни, „101 посвещения“ от Николай Бойков заради благородната конкретика на битието, която изпъжда празното философстване, „Приятелю Тунхай“ от Калоян Игнатовски заради ерудитското, но смирено приобщаване към света. От дебютите „Дъно в небето“ от Александър Арнаутов.

Проза: „Голямо червено слънце...“ разкази от Пламен Антоф заради хем познатата, хем тайнствена картина на пътя ни през живота, „Свети Вълк“ от Елена Алексиева заради изкуството на писането, „Жените от кино Роял“, роман от Леа Коен, чийто детайлен интерес към епохата на 30-те отново ни вкарва в машина на времето. „Преводът – лица и маски III“, сборник от Емил Басат, който достига дълбоко под лицата и далеч отвъд превода.

ЛОРА ШУМКОВА, литературен историк и критик

Лично за мен 2019 година премина под знака на авторския ми литературен маршрут „Софийски страници“, реализиран от фондация „Прочети София“. Той е резултат на дългогодишен изследователски интерес, но през тази година най-послед се оказа в синхрон с осезаемо повишаване на интереса към историята на нашия град – не само литературната, но и архитектурната, музикалната, кулинарната, визуалната. Сякаш изведнъж се появили или станали популярни разнообразни пешеходни разходки, сайтове, книги, фестивали, около които започна да се изгражда общност от градски фланьори. Най-радващото е, че тези хора са/сме на различна възраст, с различни професии, с различен столичен опит. Търсенето на изчезнали сгради, забравени личности и изгубени истории вече е легитимно софийско хоби и това е събитието само по себе си. В частност, „Исторически маршрути: София“ на Здравко Петров неочаквано и съвсем заслужено беше акцент по витрините на книжарниците цяла есен.

МИРЕЛА ИВАНОВА, поет

Декемвриските дни се оказват обичайно толкова турбулентни, че човек пропуска какво ли не. Ако ми убеде някое заглавие, предварително се „застраховам“ с гореспонематото оправдание. Харесах много стихотворения от различни книги, но най-пристрастна съм към съкровната книга на Николай Бойков „101

посвещения“. Много ме зарадва на поредицата „Поет за поета“ на издателство „Акварис“ с двете томчета на Александър Геров „Само трайните неща“, съставител Иван Цанев, и Иван Рагоев „Приготви се да нямаш“, съставител Александър Шурбанов. Възхитена съм от „Поезия. Събрано и избрано“, промислената юбилейна книга на Пламен Дойнов.

Ще спомена и две дебютни книги с проза: „Глиненият цар“, роман от Добромир Байчев и „Потъване в мъртво море“, разкази от Антония Апостолова. Екстравагантната изрова книга на Митко Новков „Изядената ябълка“, трагическият роман на Теодора Димова „Поразените“ също са в моя личен списък. О, и уникалният първи том на проф. Михаил Негелчев „Как работи литературната история?“, много красиво издаден, с много съдбовни текстове за четене и препрочитане.

ЕМИЛ ДИМИТРОВ, социолог на литературата

Изглежда, че изтича една година, в която самата българска литература се превърна в събитие. Основанията? Първо, тя вече разполага с устойчива обществена структура (или мрежа, ако щете), която я „държи“: сдружения с активна и продуктивна дейност, независими печатни издания, многообразни форми на изява – научни форуми, сайтове, проекти. Няколко примера: Българско общество „Достоевски“ тези дни отбеляза 8 години от своето основаване и се кани да организира световен симпозиум в Цариград, университетският семинар „Литература и психоанализа“ успешно се развива вече четвърта година, а „Литературен вестник“ – невероятно, но факт! – скоро ще чука 30 лазарника... Изглежда, че в съвременния свят най-трайни и устойчиви са тъкмо крехките неща. Второ, българската литература заоблява нови свои пространства и признания и „в странство“. От гледна точка на социологията на литературата събитието на годината, несъмнено, е откриването на паметника на Пенчо Славейков в Милано. Това навярно е най-добре позиционираното българско място в света, а нашата култура предложи универсален пластичен символ, който се харесва и приема от гражданите на един от най-популярните европейски градове. Не можем да отминем и престижната награда „Ангелус“, получена от Г. Господинов; усещането ми е, че тъкмо тя ще се окаже етапна „рубежна“.

Трето, въпреки някои популярни „междувековни“ квазипрозоречества, не настъпи краят на печатната книга. Тъкмо напротив, българската книга преживява небивал разцвет, свидетелство за което е фактът, че в последните години у нас ежегодно излизат около 10 хиляди (!) нови книги (в това число – учебници, брошури и пр.), което е рекорд в цялата ни история, при това количеството съвсем не е за сметка на качеството. В началото на 90-те години на ХХ в. се започна от нулата, а сега вече българската издателска индустрия се вписва органично в европейските процеси.

И, последно, 50-годишният юбилей на Пламен Дойнов препотвърди устойчивите социални механизми за творческо утвърждаване, между които важно място заема и институцията на юбилея, пред която капитулира дори и постмодернизъмът... Една добра година за българската литература. Без скандали, а това е новина.

АНА КЛИСАРСКА, издател

Две литературни събития от тази година особено ме зарадваха – наградата „Елиас Канети“ за Рене Карабаш (Ирена Иванова) и романа ѝ „Остайница“, и наградата „Владимир Башев“ за Иван Ланджев и неговата стихосбирка „Ти, непрестанна новина“. Отзвукът от двете събития не беше голям, но пък произведенията са наистина световни и хубаво да знаем, че са оценени у нас. В Полша пък оценеха „Физика на тъгата“ с наградата „Ангелус“, която се връчва за най-добра прозаична книга от жив автор от Централна Европа, написана или преведена на полски. Филмът на Теодор Ушев по книгата на Георги Господинов беше също изключително преживяване, при това – отново литературно. С риск да съм субективна, смятам, че голямото събитие на 2019-а е бързото популяризиране на аудиокнигите в България. Чудесно е, че има още един канал, по който литературата достига до своята публика, и то през интимен актьорски прочит.

РАДЕЯ ГЕШЕВА, университетски преподавател

Събитието, или съ-битието на 2019 г., което събра световната и националната ни литература в едно, бе публикуването на книгата на Амелия Личева – „Световен ли е „Нобел“?“. Изследването поставя редица литературни въпроси, възнавлява литературоведите. То предлага прочит и на „световността“, и на „националната обусловеност“ на българската литература. Скандалното често буди интерес и провокира. В случая вниманието на авторката не се съсредоточава върху него, а по-скоро върху разплитането на една ситуация, която често е зад социални, икономически, политически или други маски. Литературата ги обича, а истинска трепка за изследователя е именно свалянето им. Да се предостави възможност за разплитане на Гордиев възел не е никак просто като Колумбово яйце. Благодарение на това гдетличкащо стивата на четящия човек изследване ролята на деконструктор може да се изпълнява от: автор, разкривач задкулисието; читател, който интерпретира и възприема творба, която (авто)рефлексира и е получила „Нобел.“